

ЕКОНОМІЧНІ ПЛАНИ РАЙХУ ЩОДО УКРАЇНИ

Розглянуто плани економічного пограбування німецькими окупантами захоплених територій колишнього СРСР. Проаналізовано накази та директиви, що регламентували діяльність так званих «економічних команд». Вказано на суперечність декларацій і прямих дій німецького верховного керівництва щодо колективної власності на землі.

Ключові слова: економічна експлуатація, план «Ольденбург», «Зелена папка» Герінга, окупація.

Україні постійно надавалась виключно важливе значення в майбутній системі німецьких володінь. Навіть пруські володарі, зокрема Фрідріх II писав, що Україна була найбагатшою частиною Російської імперії. Тієї ж точки зору був і філософ Е. Гартман, який в своїй експансіоністській теорії багато уваги приділяв майбутній війні з Росією де для України відводилася роль «Київського королівства» під господарюванням пруських юнкерів – німецьких промисловців[1].

До питання економічного пограбування окупованих територій колишнього СРСР, зокрема й України зверталось чимало дослідників. Слід виділити фундаментальну працю М.М. Загорулька та А.Ф. Юденкова[2] в якій автори ретельно аналізують причини зриву планів економічного пограбунку німецькими окупантами на захоплених територіях. В деякій мірі цей аспект було розглянуто у роботі В.А. Нестеренка [3], але ця робота торкалась лише частини українських земель, а саме військової зони.

Отже, мета нашого дослідження полягає в аналізі цілої низки наказів і директив виданих керівниками Райху щодо створення дієвого механізму економічної експлуатації окупованих східних територій, зокрема українських територій.

В історії завжди було так, що агресивні держави, ведучі загарбницькі війни, як можна ґрунтовніше обіграли переможеного за допомогою контрибуцій, репарацій і відкритого грабежу. У фашистській Німеччині також були, не тільки політичні, але й економічні цілі в війні проти СРСР. Війна для “третього райху” була грабівницьким підприємством небачуваного обсягу. Цьому протегували як представники монополій, так і керівники рейху. Гітлер з цього приводу казав, що наказом дня було: перше – перемогти, друге – керувати, третє – експлуатувати[4].

Не дивно, що головною метою зовнішньої політики Німеччини з приходом нацистів до влади стало проголошене в «Майн кампф» здобуття нового життєвого простору для німців як народу вищої раси. Крім територіальних домагань гітлерівської Німеччини стосовно України, в її планах завоювання світового панування велика увага приділялася питанням економічного використання окупованих територій. Фашистська Німеччина сподівалася поповнити свої ресурси, збіднілі у ході війни: хліба, нафти, металу, робочої сили за рахунок Радянського Союзу й у тому числі України. У промові на велетенському щорічному партійному зібранні нацистів у Нюрнберзі у вересні 1936 р., він вигукував: «Якби ми мали в

нашому розпорядженні незліченні сировинні багатства Уралу, ліси Сибіру, і якби безкраї родючі рівнини України були в межах Німеччини – ми б мали все»[5]. Німецьким економістам було добре відомо про економічні можливості українських територій, багатих на різноманітні корисні копалини та сировину. Вони знали, що тут були розвідані запаси кам'яного вугілля усіх промислових марок, заліза, сірки, кольорових металів[6]. Зокрема, металургійна база України напередодні війни давав 30% усього загальносоюзного виробництва чавуну, 20% сталі, 22% прокату[7]. Провідними галузями економіки регіону були – вугільна, металургійна, коксохімічна та машинобудівна.

На думку Гітлера, питання адміністрування в окупованих східних областях мало вирішуватися по-іншому, ніж в окупованих західних областях. Коли в останніх військову адміністрацію розміщували, то цим керував генеральний комендант з поселення, що був підпорядкований головному командуванню армії; на Сході армію потрібно було розвантажити від адміністрування. Враховуючи величезні території на Сході, тут слід було створити цивільну адміністрацію.

Головна мета такої адміністрації – зробити господарство окупованих областей придатними для задоволення німецьких потреб. Воно повинне було забезпечувати продуктами місцевого походження не лише численні німецькі військові корпуси і весь особовий склад, а й відправляти значну їх частину у Німеччину для потреб німецького цивільного населення. Ці плани збережено в так званій «Зеленій папці» і під час виконання чотирирічного плану в травні 1941 р. вони були передані найближчим службам як «таємні справи рейху» [8]

Під час окупації гітлерівський уряд та верховне головнокомандування збройними силами фашистської Німеччини розпочали впровадження плану пограбування економіки України та перетворення її на сировинний придаток німецької економіки. У секретному документі – “Директивах по управлінню економікою в окупованих східних областях” складеному під керівництвом імперського уповноваженого по чотирирічному плану Германа Герінга, дано було прямі вказівки німецькій армії та німецьким господарським органам про порядок пограбування і знищення матеріальних цінностей України. Вже у ході війни 6 вересня 1941 р. Герінг видав директиву про вивезення сировини з окупованих східних областей. Це, на його думку, було невідкладним завданням. Він підкреслював, що виявлені запаси сировини необхідно якнайшвидше використати у німецькій військовій промисловості[9].

На початку листопада 1941 р. фашистське керівництво остаточно накреслило “Загальні основи економічної політики в окупованих східних областях”. У них, зокрема, підкреслювалось, що в подальшому ході війни вищим законом будь-якого німецького заходу в окупованих областях є потреби військової економіки. У перспективі гітлерівці прагнули використовувати дані території як колонії. На цих землях вони хотіли запровадити тільки виробництво та видобуток сировини. За допомогою дешевої собівартості продукції, при збереженні низького життєвого рівня місцевого населення загарбники намагалися досягти найбільш високого випуску продукції для постачання рейху та інших країн Європи. Існування обробної промисловості в окупованих областях Сходу допускалося лише тому, що на даному етапі це було необхідно фашистам. Легка ж промисловість та виробництво товарів широкого вжитку не повинні були існувати на цих територіях.

Українські землі гітлерівці бачили величезним ринком збуту, звідки можна брати дешево сировину, а постачати дорогу готову продукцію.

Із цілком таємних директив Герінга, підготовлених ще напередодні війни, видно, що у фашистських планах пограбування нашої країни питання про продовольство стояло на першому місці. Зокрема, у “Зеленій папці” було записано, що першим завданням є найбільш швидке здійснення повного продовольчого постачання німецьких військ за рахунок окупованих областей[10]. Сільськогосподарська продукція була необхідна Німеччині тому, що власне виробництво не покривало попит німецького населення на продовольство. Щоб покрити дефіцит у продовольстві, фашистські господарські органи посилили пограбування окупованої території України, зокрема Донбасу.

Методи досягнення економічних цілей бачимо у документі «12 заповідей поведінки німців на Сході й їх ставлення до руських», що були підготовлені 1 червня 1941 р. уповноваженим спеціального штабу «Ольденбург» Г. Бакке. Зокрема він відзначав, що німцям необхідно мати перед собою кінцеву мету. Вони повинні бути особливо наполегливими в досягненні цілей. Вибір методів було представлено на розгляд кожного якщо немає загальних вказівок у формі директив. Також вказувалось, що приєднанні території повинні бути надовго закріплені за Німеччиною і Європою, тому багато буде залежати від того, як себе поставлять німецькі війська. Пропонувалось всім уяснити, що вони на цілі століття являють собою представників великої Німеччини, прапорonoсцями націонал-соціалістичної революції і нової Європи. Саме тому наполегливо вказувалось на необхідність проводити самі жорстокі і самі нещадні заходи, а той хто покаже відсутність характеру буде знятий зі своєї посади. Крім того визначався провідний принцип не розмовляти, а діяти. Керівництво також радило остерігатись російської інтелігенції, як емігрантської, так і нової, радянської, так як ця інтелігенція має особливу чарівливість і мистецтво впливати на характер німця[11].

Головна економічна ціль нападу Німеччини на СРСР полягала в перетворенні нашої країни в аграрно-сировинний придаток, в джерело дешевої робочої сили, у внутрішню колонію “великонімецької імперії”. У планах фашистів економічна експлуатація СРСР перетинались найближчі й перспективні цілі. Нападаючи на Радянський Союз, гітлерівці розраховували провести блискавичну війну, закінчив її за декілька місяців. Тому на період війни окупанти не мали ретельно розроблених планів економічної експлуатації окупованої радянської території. Передбачалось захопити готову продукцію і сировину на складах, поставити на облік підприємства та забезпечити їх охорону від руйнувань і пограбувань до встановлення “нормального життя” тобто до утворення німецького цивільного управління.

Програма економічного використання захопленої території Сходу, розрахована на реалізацію після завершення війни, була розроблена заздалегідь. Вона викладена у названій вже вище “Зеленій папці” Герінга— програмі економічного забезпечення продовження війни Німеччини по захопленню світового панування, яка передбачала перетворення окупованих радянських районів в аграрно-сировинний придаток розвинутої Європи. Якщо в окремих випадках грабіжницька суть фашистських планів прикривалася демагогічною завісою, то в таємних доповідях і документах гітлерівці виявляли свої достеменні цілі. В записках щодо плану “Барбароса”, оголошених на Нюрнберзькому процесі, наведені

висловлювання Гітлера: “Необхідно напасти на Росію, захопити її ресурси, не рахуючись з можливістю смерті мільйонів людей у цій країні. Нам потрібно взяти все, що нам буде потрібно. Хай гинуть мільйони”[12]. Про економічні цілі війни проти СРСР Гебельс казав, що це війна за пшеницю і хліб, за рясно накритий стіл до сніданку, обіду і вечері, це війна за каучук, залізо і руди[13].

Наприкінці 1940 р. в керівництві військової економіки та спорядження, очолюваної генералом Томасом, були розпочати попередні розробки економічних заходів, пов’язаних з виконанням плану «Барбаросса». Проте, для того щоб з розумінням справи «планувати», потрібно було знати як можна більше про економіку СРСР – країни, що було обрано об’єктом для агресії. Задля виконання цих задач у січні 1941 р. було утворено робочий штаб «Росія». Одразу для верховного командування німецьких військ були підготовлені два важливих документи: «Військова економіка Радянського Союзу» і «Військово-економічні наслідки операцій на Сході». В першому з них на основі даних розвідки було подано економічний огляд радянської військової промисловості, характеристику великих економічних районів СРСР, джерел сировини, родовищ нафти та інших військово-економічних показників. У другому документі містилися економічні оцінки наслідків запланованого нападу на СРСР. Зокрема, вказувалось, що в перші місяці для Німеччини настане полегшення як в області сектору продовольчого постачання, так і сировини, якщо шляхом швидкого захоплення вдасться: 1) попередити знищення запасів; 2) захопити нафтові райони Кавказу незруйнованими; 3) вирішити транспортне питання[14]. Іншими словами, Німеччина намагалась на основі отриманих даних мати продумані економічні розрахунки оволодіння майном нашої країни.

План нападу на Радянський Союз мав економічний розділ під кодовою назвою план «Ольденбург». Загальні його ідеї ще до початку війни були деталізовані у «Директивах щодо керівництва економікою на знов окупованих східних областях» («Зелена папка» Герінга) і призначалась для керівництва господарством зайнятих фашистами районів, що знаходились під військовим керівництвом. Далі наказом Герінга від 3 липня 1941 р. «Зелена папка» була проголошена обов’язковою і для областей, переданих цивільному керівництву. В ході війни перша частина вищезазваної папки була доповнена різного роду наказами і розпорядженнями вищих фашистських керівників щодо вжитку положень цього провідного документу по експлуатації окупованих радянських територій[15].

Колективна власність як основа соціалістичного засобу виробництва негайно була ліквідована. «Більшовицькі господарські форми, – вказувалось в «Коричневій папці», – суперечать націонал-соціалістичним принципам, проголошуваним, що вище досягнення народного господарства утворюється тільки при широкій особистій відповідальності господарюючих людей і на основі приватної власності»[16].

Ліквідацію колективної власності передбачалось виконати шляхом відновлення приватної власності за допомогою так званого «технічного керівництва виробництвом» і «керування майном за дорученням»[17]. У планам на післявоєнний період німецько-фашистські економісти і політики, виражаючи інтереси великого фінансового капіталу, розраховували знищити соціалістичні

форми господарства й утворити капіталістичні та держкапіталістичні підприємства, підпорядковані монополіям. Відносини к радянській колективній власності на території, окупованій військами німецьких сателітів – Румунії і Фінляндії, фактично нічим не повинно було відрізнятись від лінії, проголошеної в планах фашистських окупантів.

Отже, з встановленням окупаційного режиму на Україні злочинці розпочали впровадження геноцидної і грабіжницької політики гітлерівської Німеччини, яка здійснювалась через органи управління разом зі спеціальними і каральними підрозділами. Задля цього окупанти мусили співпрацювати з місцевим населенням, залучаючи його до роботи у військово-поліцейській та адміністративно-господарській системі органів управління. Звідси постає питання про організацію системи адміністративного управління в райхскомісаріаті Україна та військовій зоні.

Література

1. Лисенко О. Окупаційний режим на Україні у 1941-1943 рр.: адміністративний аспект / О. Лисенко, В. Нестеренко // Архіви окупації. 1941-1944 / Держ. ком. архівів України; Упоряд. Н. Маковська. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 762.
2. Загорулько М.М., Юденков А.Ф. Крах плана «Ольденбург»: (О срывеэкономическихплановфашистскойГермании на оккупированнойтерритории СССР). – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономика, 1974. – 383 с.
3. Нестеренко В.А. Окупаційний режим у військовій зоні України в 1941-1943 рр. (адміністративний, економічний та соціокультурний аспекти): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Нестеренко Вадим Анатолійович. – К., 2005. – 307 с.
4. Dallin A. GermanRuleinRussia. 1941 –1945 / A. Dallin. – Boulder: WestviewPress, 1981. – р. 58.
5. VulkischerBeobachter.–1936.–15 September.; Украинскаягосударственность в XX веке: Историко-политическийанализ / А. Дергачев (руководительавтоскогоколлектива). – К.: Політична думка, 1985. –С. 234.
6. Супруненко Н.И. Украина в ВеликойОтечественнойвойнеСоветскогоСоюза (1941-1945) / Н.И. Супруненко. – К.: Госполитиздат УССР, 1956. – С. 393.
7. Загорулько М.М., Юденков А.Ф. Назв. праця. – С. 70, 72.
8. Br?utigam O. ?berblick?berdiebesetztenOstgebietew?hrenddeszweitenWeltkrieges. StudiedesInstitutsf?rBesatzungsfragen / O. Br?utigam. – T?bingen, 1954. – S. 2.
9. Історія застерігає: Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни / упоряд. В.М. Нем'ятій. – К.: Політвидав України, 1986. – С. 171.
10. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сб. материалов: В 3 т. / Юрид. лит. – М., 1965. – Т.1: Нацистский заговор против мира и человечества. Преступления немецких монополий. – С. 155.
11. Нюрнбергский процесс над главными немецкимивоеннымипреступниками: Сборникматериалов в трех томах. – М.: 1966. – Т. 2. – С. 160-162.; ПреступныецелигитлеровскойГермании в войнепротивСоветскогоСоюза: Документы и материалы / Под. ред. и с предисл. П.А. Жилина. – М.: Воениздат, 1987. – С. 73-75.
12. Загорулько М.М., Юденков А.Ф. Названа праця. – С. 47.
13. Ферстер Г. Прусско-германскийгенеральный штаб 1640-1965 гг. / Г. Ферстер, Г. Гельмерт, Г. Отто, Г. Шниттер. – М.: Мысль. – С. 304.
14. Thomas G. DieGeschichtederdeutschen Wehr- undRustungswirtschaft (1918–1943/45). VoppardamRhein / G. Thomas. – Sn., 1966. –Р. 261, 267, 268.
15. ЦДАГО України. – ф. 166, оп. 3, д. 142, л. 1-115.
16. ЦДАГО України. – ф. 166, оп. 3, д. 141, л. 47.

Дьяконихин А.В. Экономические планы Рейха по отношению к Украине.

Рассмотрены планы экономического ограбления немецкими оккупантами захваченных территорий прежнего СССР. Проанализированы приказы и директивы, которые регламентировали деятельность так называемых «экономических команд». Указано на противоречие деклараций и прямых действий немецкого верховного руководства относительно коллективной собственности на земли.

Ключевые слова: экономическая эксплуатация, план «Ольденбург», «Зеленая папка» Геринга, оккупация.

Dyakonikhin A.V. The Economic plans of Reich in relation to Ukraine.

The plans of economic robbery of bulldogged territories of the former USSR the German invaders are considered. Orders and directives which regulated activity of the so-called «economic commands are analysed». It is indicated on contradiction of declarations and direct actions of German supreme guidance in relation to a collective property on earths.

Keywords: economic exploitation, a plan «Oldenburg», «Green folder» of Gering, occupation.

Рецензент: Михайлюк В.П., док. істор. наук, професор.

Стаття подана

22.03.2012